অধ্যায় ৩ ঃ ভাৰতবর্ষৰ পৰিৱেশীয় আন্দোলনসমূহ

অধ্যায় গাঁথনি

৩.১ উদ্দেশ্য

৩.২ পৰিচয়

৩.৩ পৰিৱেশীয় আন্দোলনৰ অর্থ

৩.৪ চিপ্‌কো আন্দোলন

৩.৫ এপিকো আন্দোলন

৩.৬ নীৰৱ উপত্যকাৰ আন্দোলন

৩.৭ চিলিকা বছোৱা/ৰক্ষা আন্দোলন

৩.৮ নর্মদা ৰক্ষাৰ আন্দোলন

৩.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৩.১০ অধিক জানিবলৈ

৩.১১ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৩.১২ আৰ্হি প্রশ্ন

৩.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- পৰিৱেশীয় আন্দোলনৰ অর্থ ব্যাখ্যা কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব
- বিভিন্ন পৰিৱেশীয় আন্দোলনৰ বিষয়ে জানিবলৈ সক্ষম হ'ব
- পৰিৱেশীয় সজাগতা সৃষ্টি কৰিবৰ বাবে এই আন্দোলনৰ ধাৰণাসমূহৰ উপপ্রয়োগ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব
- সমাজত এই আন্দোলনসমূহৰ প্রভাৱ মূল্যায়ন কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব।

৩.২ পৰিচয়

পৰিৱেশীয় আন্দোলনসমূহক সেউজীয়া নীতি বা সেউজীয়া আন্দোলন হিচাপেও জনা যায়। এই আন্দোলনসমূহ হৈছে পৰিৱেশ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে অথবা পৰিৱেশৰ লগত জড়িত ৰাষ্ট্রীয় নীতিসমূহৰ উন্নীতকৰণৰ বাবে কৰা এক সামাজিক আন্দোলন। এই অধ্যায়টি ভাৰতবর্ষৰ পৰিৱেশীয় আন্দোলনসমূহৰ এক চমু আভাষ দিয়াৰ প্রচেষ্টা কৰা হৈছে। এই আন্দোলনসমূহৰ জ্ঞানে তোমালোকক উপলব্ধি কৰাত সহায় কৰিব যে কিদৰে জনতাৰ আন্দোলনে পৰিৱেশক ৰক্ষণাবেক্ষণ দিব পাৰে।

৩.৩ পৰিৱেশীয় আন্দোলনৰ অর্থ (Meaning of Environmental Movement)

পৰিৱেশৰ অৱস্থাৰ উন্নীতকৰণ বা পৰিৱেশৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে কৰা যি কোনো সামাজিক বা ৰাজনৈতিক আন্দোলনকো পৰিৱেশীয় আন্দোলন বুলি কোৱা হয়। এই পৰিৱেশীয় আন্দোলনক সেউজীয়া আন্দোলন বা ৰক্ষণাবেক্ষণ আন্দোলন বুলিও জনা যায়। সহনীয় বিকাশ আৰু প্ৰাকৃতিক সম্পদসমূহৰ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ হকে কৰা ই এক আন্দোলন। বিভিন্ন অনিষ্ট কৰো কাৰকৰ পৰা পৰিৱেশক ৰক্ষণাবেক্ষণ দিবলৈ এই আন্দোলনসমূহে বিভিন্ন ৰাজহুৱা নীতিৰ প্ৰয়োগ কৰে। এই আন্দোলন সমূহৰ প্ৰধান বিষয়বস্তু সমূহ হৈছে — পৰিৱেশবিদ্যা, স্বাস্থ্য আৰু মানৱ অধিকাৰ, সজাগতা, ভৱিষ্যতৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ আদি উল্লেখনীয়। বেছি সংখ্যক পৰিৱেশীয় আন্দোলন সংগঠিত আৰু অনুষ্ঠানিক। যদিও পৰিৱেশীয় আন্দোলনসমূহ স্থানীয় ব্যক্তিৰ দ্বাৰা সূচনা কৰা হয় কিন্তু; ইয়াৰ প্ৰভাৱ বিশ্বজনীন।

৩.৪ চিপ্‌কো আন্দোলনৰ (Chipko Movement)

চিপকো আন্দোলনৰ সূচনা হৈছিল ১৯৭০ চনত উত্তৰাখণ্ড ৰাজ্যত। সময়ৰ বিস্তাৰৰ লগে লগে এই আন্দোলনৰ প্ৰভাৱ হিমালয়ৰ পাহাৰীয়া অঞ্চলসমূহলৈ প্ৰসাৰিত হৈছিল। এই আন্দোলনৰ উদ্দেশ্য আছিল অৰণ্যসমূহৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ। পৃথিৱীৰ অন্যন্য বহুতো পৰিৱেশীয় আন্দোলনৰ সূচনাৰ মূলতে এই চিপকো আন্দোলন। এই অহিংসা বিশিষ্ট আন্দোলনটিয়ে অন্যান্য বহুতো পৰিৱেশীয় দলক পৰিৱেশৰ হ'কে কাম কৰিবলৈ উৎসাহ জগাইছিল। পৰিৱেশ ৰক্ষাৰ প্ৰতি সজাগতা সৃষ্টিত এই আন্দোলনৰ ভূমিকা বিশেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ। এই আন্দোলনে সত্যগ্ৰহৰ পদ্ধতিসমূহৰ অৱলম্বন কৰিছিল, য'ত উত্তৰাখণ্ডৰ পুৰুষ আৰু মহিলাই সমতাৱে এই বিশিষ্ট ভূমিকা পালন কৰিছিল। অৰণ্যৰ প্ৰতিৰক্ষাৰ বাবে আন্দোলনত অংশগ্ৰহণ কৰো কেইগৰাকী সক্ৰিয় মহিলাৰ ভিতৰত — গৌৰা দেৱী, সুদ্দেশা দেৱী, বাছনী দেৱী, দেৱ সমুন, মীৰা ৰেন, সৰলা ৰেন, অমৃতা দেৱী উল্লেখযোগ্য। এই আন্দোলনে গছ আৰু অৰণ্য সমূহক ধ্বংসৰ পৰা ৰক্ষণাবেক্ষণ দিবলৈ যত্ন কৰিছিল। চিপ্‌কো (Chipko) এটা হিন্দী শব্দ। এই চিপ্‌কোৰ অর্থ হৈছে সাৱটি লোৱা বা আকোৱালী লোৱা কাঠ সংগ্ৰহকাৰী সকলে যেতিয়া কাঠৰ বাবে গছসমূহ কাটিবলৈ আহিছিল তেতিয়া গাওঁৰ ব্যক্তিসকলে গছসমূহক সাৱটি ধৰিছিল। লক্ষ্য আহৰণৰ উদ্দেশ্যেৰে এই আন্দোলনে শান্তিপূৰ্ণ আন্দোলনৰ বাবে গান্ধীবাদী দর্শনৰ অনুকৰণ কৰিছিল। এই আন্দোলন ১৯৭৩ চনৰ চামোলী জিলাত সৃষ্টি হৈছিল।

প্ৰথম চিপ্‌কো কার্য্যসমূহ আৰম্ভ হৈছিল ১৯৭৩ চনত আৰু উত্তৰাখণ্ডৰ হিমালয় অঞ্চলসমূহত এই আন্দোলনে জনপ্ৰিয়তা লাভ কৰিছিল। ১৯৮০ চনত এই আন্দোলনে বৃহৎ সফলতা লাভ কৰিলে। যাৰ ফলস্বৰূপে ইন্দিৰা গান্ধীৰ আদেশ অনুসৰি উত্তৰাখণ্ডৰ হিমালয়ৰ অৰণ্যসমূহত ১৫ বছৰ পর্য্যন্ত গছ কটা নিষেধ ঘোষিত হৈছিল। পিছলৈ এই নিষেধাজ্ঞা উত্তৰাঞ্চল আৰু হিমাছল প্ৰদেশতো জাৰি হৈছিল। এই আন্দোলনৰ প্ৰভাৱ ভাৰতবৰ্ষৰ অন্যান্য প্ৰান্তৰ

ৰাজ্যসমূহতো পৰিছিল। যেনে— কর্নাটক, ৰাজস্থান, বিহাৰ আদি উল্লেখনীয়।

চিপ্‌কো আন্দোলনে জনপ্রিয়তা লাভ কৰাৰ আঁৰৰ ব্যক্তিজন হৈছে সুন্দৰলাল বাহুগুণা। এইজন পর্য্যাবৰণ ব্যক্তিয়ে চৰকাৰৰদ্বাৰা অৰণ্য আৰু হিমালয়ৰ পাহাৰসমূহৰ ওপৰত কৰা ধ্বংসমূলক কার্য্য সমূহ ৰোধ কৰিবলৈ সমগ্র জীৱন আন্দোলনৰ বাবে উৎসর্গা কৰিছিল। তেওঁ সেইসময়ৰ ভাৰতবর্ষৰ প্রধানমন্ত্রী শ্রীযুতা ইন্দিৰা গান্ধীক গছসমূহ কটা বন্ধ কৰিবলৈ অনুৰোধ জনাইছিল। তেওঁ তেহৰা নদীৰ ওপৰত প্রকল্পিত হোৱা হিমালয়া বান্ধৰ নির্মানৰ বিৰোধিতা কৰিছিল। ১৯৮৯ চনত এই বান্ধৰ ভয়াবহ প্রভাৱৰ বিষয়ে ৰাজনৈতিক আৰু জাতীয় মনোযোগ আকর্ষণ কৰিবলৈ তেওঁ অনশন ধর্মঘট কৰিছিল। যাৰ পৰিণতিত, চিপ্‌কো আন্দোলনৰ 'হিমালয়' ৰক্ষা আন্দোলনৰ সূচনা হৈছিল। ভাৰত চৰকাৰে এই নদীবান্ধৰ ওপৰত পুনৰবাৰ বিচাৰ কৰাৰ প্রতিশ্রুতি দিয়াৰ পিছতহে ৪৫ দিনৰ অন্তত তেওঁ ধর্মঘটৰ অন্ত পেলাইছিল। কিন্তু চৰকাৰে এই প্রতিশ্রুতিক অৱজ্ঞা কৰা হেতুকে তেওঁ পুনৰ ৭৪ দিনীয়া অনশন ধর্মঘট পালন কৰিছিল। ভাৰতৰ সেইসময়ৰ প্রধানমন্ত্রীয়ে এই বিষয়ৰ তদন্তৰ ব্যক্তিগতভাৱে কৰাৰ আশ্বাস দিয়াৰ পিছতহে তেওঁ ধর্মঘট ভঙ্গঁ কৰিছিল। পৰিৱেশবিদ জনে প্রধানমন্ত্রীক অৱগত কৰে যে হিমালয়ৰ পর্বতৰ সৌন্দর্য্য হ্রাস পায় আহিছে, যদি পৰিৱেশ ধ্বংস কৰা কার্যলীলা সমূহৰ অন্ত নহয় অহা বছৰৰ ভিতৰত, গঙ্গাঁ নদী শুকান হৈ পৰিব।

এই আন্দোলনৰ আন এজন নেতা আছিল শ্রীযুত চান্দি প্রসাদ ভট্ট। ১৯৬৪ চনত, সুন্দৰলাল বাহুগুণা আৰু চান্দি প্রসাদ ভট্ট লগ হৈ এক সমবায় মূলক অনুষ্ঠানৰ জন্ম হৈছিল। এই অনুষ্ঠান বা সংগঠনটিৰ নাম আছিল ডাচোলী গ্রাম স্বৰাজ্য সংঘ (Dasholi Gram Swarajya Sangha)। এই সংঘ বা মণ্ডলটি স্থানীয় সম্পদসমূহেৰে গাওঁ সমূহৰ বাবে ক্ষুদ্র উদ্যোগ গঢ়ি তুলিছিল। ১৯৭০ চনত যেতিয়া বাৰিষাৰ তীব্র বানপানীৰ হেতুকে উদ্যোগিক প্রতিবন্ধকে ২০০ জন ব্যক্তিৰ প্রাণ কাঢ়ি লৈছিল, তেতিয়া এই ডাচোলী গ্রাম্য স্বৰাজ্য মণ্ডলে বৃহৎ উদ্যোগ সমূহক বাধা দিছিল, এই উদ্যোগসমূহৰ বিৰুদ্ধে প্রতিবাদ কৰিছিল। গাওঁৰ ব্যক্তি সকলে অৰণ্যসমূহৰ ধ্বংসলীলা ৰোধ কৰিবলৈ গছসমূহক সাৰটি প্রতিবাদ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল আৰু এইদৰে চিপ্‌কো আন্দোলনে বহুল জনপ্রিয়তা লাভ কৰিছিল।

এই প্রতিবাদ উত্তৰাখণ্ডৰ বিভিন্ন জিলা যেনে — চামলী, মণ্ডল আদি সমূহত কৰা হৈছিল। কিন্তু ৰেণী গাওঁৰ অঞ্চলত ১৯৭৪ চনত এক গুৰুত্বপূর্ণ প্রতিবাদ সংঘটিত হৈছিল, য'ত ২০০০ তকৈও অধিক গছ কটাৰ ব্যৱস্থা গ্রহণ কৰা হৈছিল। গৌৰা দেৱীৰ নেতৃত্বত সেই গাওঁৰ মহিলাসকলে এই ব্যৱস্থা বর্জনৰ প্রতিবাদ কৰিছিল। এই ঘটনাৰ বাবে চৰকাৰে এক কমিটি গঠন কৰি অলকানন্দা উপত্যকা অঞ্চলৰ বনাঞ্চল ধ্বংসৰ বিষয়ো পৰীক্ষা কৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল আৰু তাৰ পৰিণতি স্বৰূপে সেই অঞ্চলত বানিজ্যিক উদ্যোগ সমূহৰ দ্বাৰা বনাঞ্চল ধ্বংসকার্য্য ১০ বছৰৰ বাবে বন্ধ কৰিছিল। যদিও চিপকো আন্দোলন এক স্বতন্ত্র আন্দোলন, কিন্তু ই শান্তিপূর্ণ আৰু মহিলাৰ আন্দোলন হিচাপে পৰিগণিত হৈছিল। ১৯৭৮ চনত আন এজন সমাজকর্মী ধুম সিং নেগীয়ে, চেইৰী গৰৱাল জিলাত আদৱানি অৰণ্যৰ গছসমূহৰ নিলামৰ বিৰুদ্ধে অনসন

ধৰ্মঘটেৰে প্ৰতিবাদ কৰিছিল। সেই অঞ্চলৰ মহিলাসকলে প্ৰতিবাদ স্বৰূপে গছসমূহত (ভগৱত গীতাৰ শ্লোকসমূহ পঢ়ি) পৱিত্ৰ সূতা গছত বান্ধিছিল। আন কিছুমান অঞ্চলত, মহিলাসকলে পাইন গছৰ পৰা ওলোৱা আঠাসমূহ গাত লগাই প্ৰতিবাদ সাব্যস্ত কৰিছিল। ভৃণ্ডাৰ উপত্যকাৰ পুলনা গাওঁৰ, মহিলাসকলে গছকতা সামগ্ৰীসমূহ বাজেয়াপ্ত কৰিছিল আৰু সেইসমূহৰ দাবী কৰাৰ পৰিণতিত ৰচীদ প্ৰদান কৰিছিল। ১৯৭২ চনৰ পৰা ১৯৭৯ চনৰ ভিতৰত, প্ৰায় ১৫০ জন গাওঁবাসী এই চিপকো আন্দোলনত জড়িত আছিল। ইয়াৰ পৰিণতি স্বৰূপে, উত্তৰাখণ্ডত সংখ্যক বৃহৎ তথা ক্ষুদ্ৰতম প্ৰতিবাদ সাব্যস্ত কৰা হৈছিল।

চিপকো আন্দোলন আছিল বহুতো বিকেন্দ্ৰিত আৰু স্বেচ্ছাসেৱী সংগঠনৰ প্ৰচেষ্টাৰ ফল। এই আন্দোলনৰ নেতাসকলকে ধৰি মহিলাসদস্যসকলে তেওঁলোকৰ জীৱন আৰু জীৱিকাৰ উপায়সমূহ প্ৰতিৰক্ষা কৰাৰ বাবে বিশেষ ভূমিকা পালন কৰিছিল। পুৰুষসকলেও মহিলাসকলক সমৰ্থন কৰিছিল আৰু বহুক্ষেত্ৰত কিছুমান মহিলাক এই আন্দোলনৰ নেতৃত্বও প্ৰদান কৰা হৈছিল। ১৯৭০ চনৰ সময়ছোৱাত ভাৰতৰ যি আন সমূহ ক্ষেত্ৰত পৰিৱেশ ৰক্ষাৰ আন্দোলন সংঘটিত হৈছিল, সকলো মহিলা সদস্যক ই উৎসাহ জোগাইছিল মহিলাসকলে অৰণ্য বিনাশ ৰোধ কৰিবলৈ বিভিন্ন আন্দোলনত সক্ৰিয়ভাৱে অংশগ্ৰহণ কৰিছিল। এই আন্দোলনে বিভিন্ন প্ৰকল্পিত প্ৰতিবাদৰ জন্ম দিছিল। এই আন্দোলনে সেই অঞ্চলৰ সমগ্ৰ জীৱজগতক সাঙুৰি লৈছিল হিমালয় ৰক্ষাৰ আন্দোলনৰ সূচনা কৰিছিল। এই আন্দোলনৰ বিশেষ প্ৰতিবাদকাৰী ১৯৮১ ৰ পৰা ১৯৮৩ চনৰ ভিতৰত, বিষয়টোৰ গভীৰতা পোহৰলৈ আনিবলৈ ৩১০০ মাইল খোজ কাঢ়ি প্ৰতিবাদ কৰিছিল। পিছলৈ ভাগীৰথী নদীৰ ওচৰত ভেহৰী নদীবান্ধকলৈ বহুতো প্ৰতিবাদ হোৱা দেখা গৈছিল লগতে অন্যান্য কিছুমান খনন কাৰ্য্যও পৰিলক্ষিত হৈছিল। সেই অঞ্চলত এক দশ লক্ষৰো অধিক গছপুলি ৰোপন কৰা হৈছিল। ১৯৮৭ চনত জীৱিকা অধিকাৰ বটা (Right Livihood Award) চিপকো আন্দোলনক প্ৰদান কৰা হৈছিল।

৩.৫ **এপি'কো আন্দোলন** (Appiko Movement)

শ্বাহেয়াদী পৰ্বতশ্ৰেণীক জনপ্ৰিয়ভাৱে পশ্চিমমুখী ঘাট বুলি জনা যায়। এই ঘাট অতুযত অৰণ্যক পৰিস্থিতি তন্ত্ৰৰ ঘৃহ বুলি জনা যায়। এই তুৰত অৰণ্যসমূহ মূলত নবীকৰণযোগ্য সম্পদেৰে পৰিপূৰ্ণ। এই অৰণ্যৰ পৰিস্থিতি তন্ত্ৰ পলকা বা কোমল প্ৰকৃতিৰ পৃথিৱীৰ অন্যান্য প্ৰান্তৰ দৰে, এই অঞ্চলেও নিৰ্বনীকৰণ প্ৰভাৱৰদ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত। ই সেই অঞ্চলৰ জলবিদ্যুৎ নদীবান্ধ, জলধাৰ আৰু কৃষিৰ ওপৰত বিশেষ প্ৰভাৱ পেলায়। পশ্চিমমুখী ঘাটৰ এই নিৰ্বনীকৰনে বিভিন্ন সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰে যেনে — শুস্কতা, জলবিভাজিকাৰ বিপৰ্য্যয় অপৰ্য্যাপ্ত শক্তি আৰু পানীৰ যোগান ইত্যাদি। এই সমস্যা সমূহে ভাৰতবৰ্ষৰ দক্ষিন অংশত বিশেষ প্ৰভাৱ পেলায় যাৰ ফলত, সেই অঞ্চলৰ সামগ্ৰিক অৰ্থনীতিক বিনষ্ট কৰিছে।

কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ পৰিকল্পনা আয়োগে ইয়াৰ সপ্তম পৰিকল্পনা তথ্যত, প্রাকৃতিক সম্পদ সমূহৰ উচ্চ গ্রাসতাক স্বীকৃতি প্রদান কৰিছিল। ১৯৫০ চনত, এই অৰণ্যখনে ৮১% শতাংশ ভৌগলিক এলেকাক সাঙুৰি লৈছিল। চৰকাৰে এই জিলা খনক পিছপৰা এলেকা ঘোষণা কৰিছিল আৰু বিকাশৰ প্রক্রিয়াক সূচনা কৰিছিল। সেই অনুসৰি, এই অঞ্চলত কিছুমান উদ্যোগ যেনে— পেপাৰ মিল, প্লাইউড আৰু হাইড্র'ইলেক্ট্রিক নদীবান্ধৰ শংখলাসমূহ স্থাপন কৰিছিল। কিন্তু এই উদ্যোগসমূহে প্রাকৃতিক সম্পদসমূহ অতি মাত্রাত শোষণ কৰিছিল আৰু নদীবান্ধসমূহে অৰণ্য আৰু কৃষি এলেকাসমূহ জলমগ্ন কৰি তুলিছিল। ১৯৮০ চনত, সেই জিলা এলেকাত ২৫% শতাংশলৈ অৰণ্যখন ডুবি গৈছিল। যাৰফলত, স্থানীয় লোকসকলক নদীবান্ধ স্থাপিত কৰিছিল। প্রাকৃতিক সৎমিশ্রিত অৰণ্যসমূহে শেগুন কাঠ আৰু ইউক্যালিপটাচ গছ সমূহলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছিল যাৰফলত পানীৰ উৎসহসমূহ শুকাই গৈছিল। পেপাৰ, প্লাইউড, শক্তিৰ বিকাশ আৰু অতুষ্ণ্য প্রাকৃতিক সম্পদ সমূহৰ ধ্বংসলীলাই অৰণ্যৰ পাৰিপার্শ্বিকতা বহুত পৰিৱর্তন আনে।

এপিক আন্দোলন, পশ্চিমীয়া ঘাটসমূহ ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে সূচনা কৰা হৈছিল। পিছলৈ এই আন্দোলনৰ প্রভাৱ সমগ্র দক্ষিণ ভাৰততে বিয়পি পৰিছিল। এই আন্দোলনৰ জনপ্রিয় শ্লোগানটি কানাড়া ভাষাত প্রচলিত হৈছিল। সেই শ্লোগানটি হৈছে উবছু (ৰক্ষণাবেক্ষণ), বেলেছু (বৃদ্ধি) আৰু বালাচু (যুক্তিযুক্ত ব্যৱহাৰ) গতিকে এই শ্লোগানৰ অর্থ হৈছে ৰক্ষণাবেক্ষণ দিয়াক বৃদ্ধি কৰক আৰু যুক্তিযুক্ত ব্যৱহাৰ কৰক। এই এপিক আন্দোলনৰ মূল ভেটি আছিল হিমালয়ৰ উত্তৰাখণ্ডত হোৱা জনপ্রিয় চিপকো আন্দোলন, যি আন্দোলনত, স্থানীয় লোকসকলে গছসমূহক কাটি, ৰক্ষা কৰিছিল। কর্ণাটকৰ উত্তৰা কানাড়া জিলাৰ লোকসকলে তেওঁলোকৰ বনাঞ্চল সমূহ ৰক্ষা কৰিবলৈ একে ধৰণৰ আন্দোলনৰ সূচনা কৰিছিল ১৯৮৩ চনৰ চেপ্তেম্বৰ মাহৰ পৰাই যুৱ মণ্ডলীৰ প্রতিনিধিত্বত এই আন্দোলনৰ আনুষ্ঠানিক সূচনা হৈছিল। এই মণ্ডলীয়ে প্রত্যক্ষ কৰা অনুসৰি কিছুমান সহজতে উপলব্ধ এলেকাত, গছসমূহ কাটিবলৈ পূর্বৰপৰা সংৰক্ষণ কৰি ৰখা হয়। যাৰফলত অন্যান্য গছ সমূহৰ অনিষ্ট হৈছিল। পশ্চিমীয়া ঘাটসমূহ সংৰক্ষণ কৰিবলৈ পুৰুষ, মহিলা, শিশুকে ধৰি 'চালকানি' গাওঁৰ সকলো সদস্যই কেৰেলা অৰণ্যৰ গছসমূহ সাৱটি ধৰিছিল। কানাড়া ভাষাত, এপিক'ৰ অর্থ হৈছে সাৱটি ধৰা। এই আন্দোলনে ব্যক্তিসকলৰ মাজত নতুন সজাগতাৰ সৃষ্টি কৰিছিল।

এই এপিক আন্দোলনত, মানুহৰ মাজত সজাগতা বৃদ্ধিৰ বাবে বহুতো নতুন কৌশলৰ অৱলম্বন কৰা হৈছিল। সেই অঞ্চলৰ অৰণ্যসমূহত পাদ যাত্রা, লোক-নৃত্য, বক্তৃতা, সভা আদি অনুষ্ঠিত কৰা হৈছিল। এই আন্দোলনে সেই অঞ্চলৰ খালী বাট-পথসমূহক বনানীকৰণ প্রচাৰৰ প্রয়াস কৰিছিল।

গাওঁবাসীসকলে শস্য উৎপাদন আৰু বিকেন্দ্রীত নার্ছাৰীসমূহৰ ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব প্রদান কৰিছিল। ১৯৮৪ পৰা ১৯৮৫ চনৰ ভিতৰত চিৰচি এলেকাৰ ব্যক্তিসকলৰদ্বাৰা ১.২ মিলিয়ন শস্য উৎপাদিত হৈছিল। এই সফলতাৰ আঁৰত বন বিভাগৰ সহযোগিতা আৰু সমর্থন উল্লেখযোগ্য আছিল। বনবিভাগে শস্যৰ উৎপাদনৰ বাবে প্লাষ্টিক বেগৰ যোগান ধৰিছিল। এপকি

কর্মীসকলে তেওঁলোকৰ প্রয়োজন পূৰণৰ বাবেহে শস্য সমূহৰ উৎপাদন কৰিছিল।

গাওঁবাসীসকলে বন্ধ্যা মাটিৰ পূণঃ উৎপাদনৰ প্রক্রিয়া আৰম্ভ কৰিছিল। যুৱ সমিতিয়ে এই প্রক্রিয়াৰ দায়িত্ব গ্রহণ কৰিছিল আৰু সমগ্র গাওঁবাসীয়ে মাটিসমূহ পৰিৱেশীয় আঘাটৰ পৰা প্রতিৰক্ষা দিয়াৰ ব্যৱস্থা গ্রহণ কৰিছিল। ইয়াৰোপৰি, বনবিভাগে বহিৰাগত প্রজাতিসমূহৰ যান্ত্রিক ৰোপনৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্রদান কৰিছিল। এই ৰোপনৰ বাবে অধিক মাত্রাত সাৰ প্রয়োগ কৰা হৈছিল, অৱশ্যে এই সাৰৰ প্রয়োগ সেই অঞ্চলৰ মাটি আৰু গছ সমূহৰ বাবে ক্ষতিকাৰক আছিল। এপিক' আন্দোলনৰ অধীনত দুটা প্রধান কৌশল অৱলম্বন কৰা হৈছিল। প্রথম হৈছে — বন বিভাগৰ পদ্ধতি, যি আছিল গুৰুত্বপূর্ণ প্রকৃতিৰ আৰু দ্বিতীয়তে, পুণঃ উৎপাদনৰ জৰিয়তে শস্য উৎপাদনৰ বাবে কৰা গাওঁবাসীৰ প্রয়াস মাটিৰ সহনশীল বিকাশৰ ই এক প্রাকৃতিক প্রক্রিয়া।

এপিক' আন্দোলনৰ আন এক কার্য্য জড়িত আছিল বিকল্প শক্তি উৎসৰ প্রয়োগৰদ্বাৰা পৰিতন্ত্রৰ যুক্তিযুক্ত ব্যৱহাৰ সুনিশ্চিত কৰা। এই বিকল্প ব্যৱস্থাৰ আন এক উপকাৰিতা আছিল হেঁচাৰ প্রকোপ হ্রাস কৰিছিল। এই আন্দোলনৰ কর্মীসকলে ২০০০ ইন্ধন ক্ষম আখ্যা নির্মান কৰিছিল যাৰ ফলত খৰিৰ ব্যয় ৪০% শতাংশ কমি গৈছিল। গাওঁবাসীসকলৰ ফালৰ পৰা স্ফতঃস্ফর্ত দাবী আছিল যদিও কর্মীসকলে চৰকাৰী সহায়ক/বিকল্প ব্যৱস্থালৈ আশা পুহি ৰখা নাছিল। চহৰ অঞ্চলৰ বহু হোটেলোতো, খৰিৰ ব্যয় হ্রাস কৰিবলৈ এনেধৰণৰ 'আখা'ৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছিল। অৰণ্যৰ ওপৰত হেঁচাৰ প্রভাৱ হ্রাস কৰিবলৈও বহুতো গেছ প্রকল্প স্থাপন কৰা হৈছিল। এই এপিক' আন্দোলনে পৰিৱেশীয় বিপর্য্যয়ৰ প্রতি মানুহৰ ধাৰণা পৰিৱর্তন সাধন কৰাৰ প্রয়াস কৰিছিল।

এপিক' আন্দোলনে ব্যক্তি আন্দোলনৰ গঠনাত্মক স্তৰক প্রকাশিত কৰিছিল। এই স্তৰে গ্রাস কৰা প্রাকৃতিক সম্পদৰ পুন নির্মাণৰ বাবে প্রয়াস কৰিছিল। ই মানুহ আৰু প্রকৃতিৰ মাজত এক সমন্বয়পূর্ণ সম্পর্ক স্থাপনৰ জৰিয়তে সহনশীল বিকাশৰ লক্ষ্য নির্ধাৰণ কৰিছিল। এই আন্দোলনে প্রশংসনীয় সফলতা লাভ কৰিছিল ৰাজ্য চৰকাৰে সেউজীয়া গছসমূহ কটা বন্ধ কাৰৰ নির্দেশ দিছিল; কেৱল মাত্র স্থানীয় ৰাইজৰ প্রয়োজন মর্মে মৰা, পুৰণি গছসমূহ কটাৰ হে অনুমতি প্রদান কৰিছিল। এই আন্দোলনে চৰকাৰক অৰণ্য নীতিসমূহ সলনি কৰাৰ ক্ষেত্রত যথেষ্ট প্রভাৱান্বিত কৰিছিল যাৰফলস্বৰূপে পশ্চিমীয়া ঘাটত, সেউজীয়া অৰণ্যসমূহ ধ্বংস কৰাৰ ক্ষেত্রত প্রতিবন্ধক কোম্পানীসমূহক অনুমোদন প্রদানত নিষেধাজ্ঞা প্রদান কৰা হৈছিল।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ১ ঃ পৰিৱেশীয় আন্দোলন মানে কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন ২ ঃ এপিক' আন্দোলনৰ যিকোনো এটা উদ্দেশ্য উল্লেখ কৰক।

.....

.....

৩.৬ নীৰৱ উপত্যকা আন্দোলন (The Silent Valley Movement)

চিৰসেউজ বৰ্ষাৰণ্যসমূহক ৰক্ষণাবেক্ষণ দিবৰ বাবে, ৰাজ্য চৰকাৰৰ বিৰুদ্ধে চলা আন্দোলনে হৈছে নীৰৱ উপত্যকা আন্দোলন। এই বৰ্ষাৰন্যখন কেৰেলা জিলাৰ পালাকাড়ত অৱস্থিত। এই বৰ্ষাৰন্য, দেশৰ অতুষ্ণ্য চিৰসেউজ অৰণ্যৰ অন্তিম বাস্তৱ বিস্তাৰন। এই নীৰৱ উপত্যকা আন্দোলনে বিশেষ জনপ্ৰিয়তা লাভ কৰিলে যেতিয়া কেৰেলাৰ পালাকাড় অঞ্চলত হাইড্ৰ'ইলেকট্ৰিক প্ৰকল্প বন্ধ কৰিবৰ বাবে, বিভিন্ন বেচৰকাৰী সংগঠন, বৈজ্ঞানিক সমাজ আৰু সংৰক্ষণ কৰ্মীসকলে, সামাজিক সজাগতাৰ মনোভাৱেৰে নীৰৱ উপত্যকা বচাওঁক আন্দোলনৰ পাতনি মেলিছিল। প্ৰথমতে, অৰণ্যৰ পৰা পাতনি মেলা এলেকাত, ব্ৰিটিছ চৰকাৰে নদীবান্ধ এটা নিৰ্মাণ কৰাৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিছিল। ১৯২৮ চনত কুঠি পুহজা নদীৰ পাৰত, চাইৰান্ধি নামৰ এলেকাত ইলেকট্ৰিচিটি উৎপদানৰ বাবে আদৰ্শ স্থান হিচাপে নিৰ্বাচন কৰা হৈছিল। কিন্তু সেই সময়ত, সেই প্ৰকল্পটো কাৰ্যকাৰী কৰা নহ'ল। ১৯৫১ চনত ৰাজ্য চৰকাৰে হাইড্ৰ'ইলে কট্ৰিক' প্ৰকল্পৰ বাবে প্ৰথমে এক জৰীপ সম্পাদন কৰিছিল। ১৯৭৩ চনত, ভাৰতবৰ্ষৰ পৰিকল্পনা আয়োগে এই প্ৰকল্পক অনুমোদন জনাইছিল। এই অনুমোদনে ফলস্বৰূপে এক বিতৰ্কৰ সৃষ্টি কৰিছিল বিতৰ্কৰ বিষয় আছিল-প্ৰকৃতিৰ সংৰক্ষণ বনাম বিকাশৰ প্ৰচলন।

নীৰৱ উপত্যকাৰ পোতাশ্ৰয় সমূহৰ ভিতৰত ১০৪ বিধ কপৌফুল, বিভিন্ন চিকিৎসাপোযোগী গছ-লতা কাচিৎ ভাৱে ফুলা ফুল ২৩ স্তন্যপায়ী জীৱ ৩ বিধ সংকটাপন্ন জীৱ যেনে— বাঘ, সিংহ নেজীয়া আফ্ৰিকান আৰু নিলগীৰি বান্দৰ উল্লেখযোগ্য। কেৰেলা জিলাৰ চিৰসেউজ অতুষ্ণ্য অৰণ্য ৰক্ষা কৰাৰ বাবে ১৯৭৩ চনত, কেৰেলা শস্ত্ৰ সাহিত্য পৰিষদ আৰু বিদ্যালয় শিক্ষকসকলৰদ্বাৰা পৰিচালিত এটি বেচৰকাৰী সংগঠনে নীৰৱ উপত্যকা আন্দোলনৰ পাতনি মেলিছিল। এই আন্দোলনৰ সামাজিক প্ৰধান উদ্দেশ্য আছিল হাইড্ৰইলেকট্ৰিক প্ৰকল্পৰ দ্বাৰা নীৰৱ উপত্যকাক ডুৰ যোৱাৰ পৰা বচোৱা। কুন্তীপুহজা নদীখন নীৰৱ উপত্যকাৰ পৰা ১৫ কি.মি. দক্ষিন পশ্চিম সোঁতত বৈ গৈছে। এই নদীৰ উৎপত্তিৰ স্থল হৈছে এই চিৰসেউজ অৰণ্যখন, ১৯৭০ চনত, কেৰেলা ৰাজ্যিক ইলেকট্ৰিক বোৰ্ডে নীৰৱ উপত্যকাৰ মাজেৰে বৈ যোৱা নদীৰ মাজত এক হাইড্ৰইলেকট্ৰিক নদীবান্ধ গঠনৰ প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰিছিল। এই নদীবান্ধে চিৰসেউজ অৰণ্যখনৰ প্ৰায় ৭.৩ স্কোৱেৰ কি. মি. অঞ্চল জলমগ্ন কৰি পেলাইছিল। পৰিকল্পনা আয়োগে ২৫ কৌটি টকাৰ খৰচত এই প্ৰকল্পক অনুমোদন জনাইছিল।

এই নদীবান্ধৰ নিৰ্মাণৰ ঘোষণাৰ পিছত লুপ্ত প্ৰায় প্ৰানী আফ্ৰিকান বান্দৰৰ প্ৰতি বিশেষ

সজাগতাৰ সৃষ্টি হৈছিল আৰু এই সমস্যাৰ বিষয়ে ৰাইজৰ মাজত প্ৰচাৰ হৈছিল। ৰমুলাচ হুইটেকাৰ আছিল প্ৰথমজন ব্যক্তি যিজনে পিছপৰা/ভিতৰুৱা অঞ্চল সমূহত এই বিষয়টোৰ ওপৰত ৰাইজক সচেতন কৰিবলৈ প্ৰচাৰ চলাইছিল। ১৯৭৭ চনত কেৰেলা বন গৱেষণা সংস্থাই এই অঞ্চলৰ ওপৰত এক অধ্যায়ন সম্পাদন কৰিছিল আৰু এই অঞ্চলক জীৱমণ্ডলীয় সংৰক্ষিত অঞ্চল হিচাপে ঘোষণা কৰিছিল।

কেৰেলা শাস্ত্ৰ সাহিত্য পৰিষদে নীৰৱ উপত্যকাৰ হাইড্ৰইলেকট্ৰিক প্ৰকল্পটিৰ ওপৰত এক প্ৰযুক্তিগত অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক মূল্যায়ন প্ৰতিবেদন প্ৰকাশেৰে ৰাজহুৱা সজাগতা জগাই তুলিছিল। তেওঁলোকে এক প্ৰচাৰমূলক পুঠি প্ৰকাশ কৰিছিল — নীৰৱ উপত্যকা হাইড্ৰইলেকট্ৰিক প্ৰকল্প ঃ এক প্ৰযুক্তি অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক, ৰাজনৈতিক মূল্যায়ন। এই আন্দোলনে দেশৰ বৌদ্ধিক সমাজক আকৰ্ষণ কৰিছিল। কেইজনমান তেনে ব্যক্তিৰ ভিতৰত কবি সুগাঠি কুমাৰী, বোম্বে প্ৰাকৃতিক ইতিহাস সমাজৰ পক্ষীবিজ্ঞানী ড° চেলীম আলী, কৃষিবিজ্ঞানী ড° এম এছ স্বামী নাথন আৰু অন্যান্যসকল ইত্যাদি। নীৰৱ উপত্যকা প্ৰতিৰক্ষাৰ বাবে সমাজৰ আকৰ্ষন লাভ কৰিবৰ বাবে, নীৰৱ উপত্যকা বচোৱা আন্দোলন আৰু সভা অনুষ্ঠিত কৰা হৈছিল।

হাইড্ৰইলেকট্ৰিক প্ৰকল্প অঞ্চলত অৰণ্যসমূহ কটাৰ প্ৰতিবাদত, কেৰেলা উচ্চ আদালত, এখন আজ্ঞালেখ নিবেদন কৰা হৈছিল। যাৰ ফলস্বৰূপে আদালতে গছসমূহ কটা বন্ধ কৰি অৰণ্য প্ৰতিৰক্ষা কৰিবলৈ আদেশ জাৰি কৰিছিল। ১৯৭৯ চনত কেৰেলা চৰকাৰে "জীৱ মণ্ডলৰ তাৰতম্য প্ৰতিৰক্ষাকাৰী আইন বলবৎ কৰিছিল আৰু ইয়াৰ ফলস্বৰূপে, অৰণ্য এলেকাৰ পৰা হাইড্ৰইলেকট্ৰিক প্ৰকল্প বৰ্হিঃভূক্ত কৰণৰ ঘোষণা কৰিছিল। ১৯৮০ চনৰ জানুৱাৰী মাহত কেৰেলা উচ্চ ন্যায়ালয়ে গছ কটাৰ প্ৰতিৰোধৰ ওপৰত থকা নীতি প্ৰত্যাহাৰ কৰিছিল যদিও, ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰধানমন্ত্ৰীয়ে কেৰেলা চৰকাৰক প্ৰকল্পিত এলেকাত পৰৱৰ্তী কাম বন্ধ কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰিছিল।

এই বিষয়ে ভাৰত চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰে বহুতো কমিটি গঠন কৰিছিল, তাৰ ভিতৰত ড° এম এছ স্বামী নাথন কমিটি আৰু ড° এম জি কে মেনন কমিটিয়ে পৰিৱেশীয় প্ৰভাৱৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰি, এই প্ৰকল্পৰ বিৰুদ্ধে তীব্ৰ সমালোচনা কৰিছিল। ১৯৮২ চনত, আন এক কমিটি গঠন কৰা হৈছিল। এই কমিটিৰ সদস্যসকলৰ ভিতৰত প্ৰফেচাৰ এম জি কে মেননক অধ্যক্ষ হিচাপে লৈ মাধৱ গডগিল দিলিপ, কে বিশ্বাস আৰু অন্যান্য সকল। এই কমিটি গঠনৰ উদ্দেশ্য আছিল জীৱ মণ্ডলৰ হানি নোহোৱাকৈ কি দৰে হাইড্ৰইলেকট্ৰিক ইলেকট্ৰিক প্ৰকল্পৰ কাম সম্পাদন কৰিব পাৰি। ১৯৮৩ চনত কমিটিয়ে ইয়াৰ প্ৰতিবেদন দাখিল কৰিছিল। ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰধানমন্ত্ৰীয়ে এই প্ৰতিবেদন সূক্ষ্মভাৱে অধ্যয়ন কৰি, এই প্ৰকল্পক স্থায়ী ভাৱে বন্ধ কৰিছিল। ১৯৮৪ চনৰ ১৫ নবেম্বৰ তাৰিখে, নীৰৱ উপত্যকাৰ অৰণ্যক প্ৰাকৃতিক উদ্যান হিচাপে ঘোষণা কৰিছিল আৰু এই উদ্যানৰ সীমা সমূহ সীমিত কৰিছিল আৰু পিছত ১৯৮৫ চনৰ, ৭ ডিচেম্বৰত, নীৰৱ উপত্যকা প্ৰাকৃতিক উদ্যান আনুষ্ঠানিকভাৱে মুকলি কৰা হৈছিল। ১৯৮৬ চনৰ ১ চেপ্তেম্বৰত, অৰ্থাৎ সম্পূৰ্ণ এবছৰ পিছত, ৰাজীৱ গান্ধীয়ে এই উদ্যান মুকলি কৰিছিল। এই উদ্যানখনক

নীলগিৰি জীৱমণ্ডল সংৰক্ষন এলেকা হিচাপে অভিহিত কৰা হয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৩ ঃ নীৰৱ উপত্যকা ক'ত অৱস্থিত?

.....

.....

প্রশ্ন ৪ ঃ নীৰৱ উপত্যকা ৰাষ্ট্রীয় উদ্যান কোনে মুকলি কৰিছিল?

.....

.....

প্রশ্ন ৫ ঃ চিপকো'ৰ অর্থ কি?

.....

.....

প্রশ্ন ৬ ঃ চিপকো' আন্দোলনত জড়িত কেইগৰাকীমান মহিলা কর্মীৰ নাম উল্লেখ কৰক।

.....

.....

৩.৭ চিলকা ৰক্ষা আন্দোলন (Chilika Bachao Andolan)

১২.০০ স্কোৱেৰ কি.মি. এলেকাৰে উৰিষ্যাৰ বংগোপাসাগৰৰ পাৰত অৱস্থিত চিল্কা এছিয়াৰ সর্ববৃহৎ লৱণীয় পানীৰ হ্রদ। পুৰী ক্ষুদ্রা আৰু গনঞ্জমকে ধৰি উৰিষ্যাৰ কেইবাখনো জিলাৰে মৎস্যকর্মী গাওঁবাসীয়ে এই হ্রদৰ ওপৰতে জীৱিকা নির্বাহ কৰে। এই হ্রদতে পৃথিৱীৰ বিভিন্ন এলেকাৰ পৰা অহা পৰিভ্রমি চৰাই সমূহ দেখিবলৈ পোৱা যায়। প্রকৃতি প্রেমী সকলৰ বাবেও এই হ্রদ বিশেষ আকর্ষনীয় কেন্দ্র। কিন্তু, যোৱা কিছু দশকৰ পৰা এই হ্রদক লৈ বহুতো কাজিয়া আৰু হিংসাৰ সৃষ্টি হোৱা পৰিলক্ষিত হৈছে।

চিল্কা ৰক্ষা আন্দোলন হৈছে মৎস্য কর্মীসকলৰ দ্বাৰা কৰা এক আন্দোলন, যিসকলে সংগৃহীত মিছা মাছ পালন প্রকল্পৰ অবিৰত প্রতিবাদ কৰিছিল। মিছা মাছৰ খেতি আৰু ৰপ্তানিৰ পৰিকল্পনা আছিল টাটা লোহ আৰু ষ্ট্রীল কোম্পানী আৰু উৰিষ্যা চৰকাৰৰ এক যৌথ প্রচেষ্টা। আমেৰিকা, জাপান আৰু ইউৰোপীয়ান দেশসমূহলৈ মিছা মাছ ৰপ্তানিৰ হাৰ বৃদ্ধি হোৱা হেতুকে, ভাৰতীয় উদ্যোগীসকল আৰু ৰাজনীতিবিদ সকলে বিদেশী মুদ্রাৰ সাল-সলনি বৃদ্ধিৰ বাবে এই সুবিধা হেৰুৱাব খোজা নাছিল। ১৯৮৬ চনত উৰিষ্যা চৰকাৰে ১৫ বছৰৰ বাবে চিল্কা ১৪০০ হেক্টৰ মাটিত মিছা মাছ খেতিৰ বাবে টাটা কোম্পানীৰ লগত চুক্তি কৰিছিল। এই চুক্তিৰ উদ্দেশ্য আছিল টাটা জলজ উদ্ভিদ পালনৰ সূচনা। সেই সময়ত এই প্রকল্পৰ ক্ষেত্রত চৰকাৰৰ ১০ শতাংশ ভাগ আছিল। জনতা দলে এই বিষয়ে প্রতিবাদ কৰিছিল। ১৯৮৯ চনত যেতিয়া জনতা দলে

ক্ষমতালৈ আহিছিল, তেতিয়া তেওঁ এই পালনৰ নাম সলনি কৰি চিলিকা জলজ উদ্ভিদ পালন লিমিটেড নামাকৰণ কৰাৰ ভাগা ১০ ৰ পৰা ৪৯ শতাংশলৈ বৃদ্ধি কৰিছিল। এই কোম্পানীৰ ফলাফল ৰূপান্তৰিত কৰাৰ কথা আছিল আৰু বাৰ্ষিক মুঠ আমদানি ৩০০০ লাখ হ'ব বুলি ধাৰণা কৰিছিল।

চিলিকা হ্রদৰ ওচৰত বসবাস কৰা মৎস্যকৰ্মীসকলৰ জীৱিকাৰ ওপৰত এই প্রকল্পই বাধাৰ সৃষ্টি কৰিছিল। এই প্রকল্পৰ বিৰুদ্ধে প্রতিবাদ কৰিবলৈ অন্যান্য দলৰ সদস্য আৰু মানৱ অধিকাৰ কৰ্মীসকলেও মৎস্যকৰ্মী সকলক সমর্থন জনাইছিল। ৩০ কৌটি টকাৰ মুঠ আমদানিৰ লক্ষ্যৰে, উৰিষ্যা চৰকাৰৰ সহযোগত এই টাটা প্রকল্পই বৃহৎ মিছা মাছ সংস্কৃতি ভেটি স্থাপন কৰিছিল। ইয়াৰ ফলস্বৰূপে, প্রাক্তন উৰিষ্যাৰ খাজনা মন্ত্রী, বনকা বেহাৰী দাসে প্রাৰম্ভিকভাৱে চিলিকা ৰক্ষা আন্দোলনৰ সূচনা কৰিছিল। এই আন্দোলনে আলোকপাত কৰা অনুসৰি, এই প্রকল্পই বিভিন্ন ধৰণে চিলিকাৰে জীৱমণ্ডলক ক্ষতি সাধন কৰিব। তাৰে ভিতৰত —

- স্থানীয় মৎস্যকৰ্মীসকলক হ্রদৰ উপলব্ধিতা আহৰণত বাধা দিব,
- বৃহৎ পশুচনৰ এলেকাসমূহ নাইকীয়া হ'ব,
- হ্রদটো পদূষিত কৰাৰ লগতে জলচৰ প্রাণী সমূহক মৃত্যু মুখলৈ থেলি দিব।
- প্রজননকাৰী চৰাইসমূহ হ্রাস কৰিব
- ডলফিন সমূহৰ মৃত্যু হ'ব ইত্যাদি।

উৎকল বিশ্ববিদ্যালয়ৰ মৌলবাদী যুৱক সকলৰে সহায়ত চিলিকাৰ স্থানীয় লোকসকলক সংগঠিত কৰা হৈছিল। এই যুৱক সকলৰ দলক "Meet the Students" নামেৰে জনা গৈছিল। এই দলৰ সদস্য সকলে মৎস্য পালনকাৰী সকলৰ ওচৰলৈ সঘনে গৈ এই ৰপ্তানি উদ্যোগৰ প্রতি তেওঁলোকক সচেতন কৰি তুলিছিল। এই আন্দোলনত তেওঁলোকে চিলিকা মৎস্যজীৱি মহাসং ঘকো অন্তভূর্ক্ত কৰিছিল। এই মহাসংঘ ১২২ খন খাজনা গাওঁক লৈ গঠিত এক অনুষ্ঠান। এই অনুষ্ঠানে মৎস্যজীৱিসকলৰ স্বার্থৰ হকে কাম কৰে। ১৯৯২ চনত, জানুৱাৰীত চিলিকা মৎস্যজীৱি মহাসংঘৰ সম্প্রসাৰণৰ বাবে কার্য্য সম্পাদন কৰিবলৈ চিলিকা বছোৱা আন্দোলনৰ আনুষ্ঠানিকভাৱে সূচনা হৈছিল। এই আন্দোলনৰ এবছৰৰ পিছত, প্রতিবাদসমূহ অধিক হিংসাত্মক হৈ পৰিছিল, তেওঁলোকে প্রকল্পৰ সীমা আৰু মথাউৰি সমূহ ভাঙি দিয়াৰ ফলত তেওঁলোকক ওপৰত লাথি চালনা কৰা হৈছিল আৰু লগতে জেললৈও প্রেৰণ কৰা হৈছিল।

১৯৯৯ চনৰ ২৯ মে তাৰিখে, পাচ হেজাৰৰো অধিক মৎস্যজীৱিয়ে সকলো বে-আইনী মিছা মাছ ফার্মসমূহ ধ্বংস কৰিবলৈ প্রয়াস কৰিছিল। আচৰিতভাৱে, পুলিচসকলে ব্যৱসায়ী সকলক সমর্থন জনাইছিল আৰু ৩ জন মৎস্যজীৱিক গুলীৰে প্রহাৰ কৰি তেওঁলোকৰ প্রাণ লোৱাৰ লগতে আন বহুকেইজনক আহত কৰিছিল। হ্রদৰ পৰা ১০০ মিটাৰ দূৰত্বত থকা সকলো ফার্ম দূৰীকৰণৰ বাবে দিয়া উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ৰায় লাভ কৰাৰ পিছত এই ঘটনা সংঘটিত হৈছিল। ভাৰতবর্ষ হৈছে জল সংৰক্ষণৰ ৰামচাৰ আন্তঃৰাষ্ট্রীয় চুক্তিৰ এক দণ্ডখতকাৰী অংগ, য'ত চিলিকা হ্রদক ইয়াৰ সুকীয়া জীৱমণ্ডলীয় বৈশিষ্ট্যৰ বাবে পৃথিৱীৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ জল অংশ

হিচাপে পৰিচিত কৰা হৈছিল। ১৯৯২ চনৰ অক্টোবৰ মাহত, কেন্দ্রীয় চৰকাৰে টাটা প্রকল্পক পৰিৱেশীয় স্বীকৃতি প্রদান কৰাৰ বিষয়টো নাকচ কৰে। ১৯৯২ চনৰ নৱেম্বৰ মাহত, উৰিষ্যা উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ খণ্ড বিভাগৰ এটা ৰায়ে চিলিকা হ্রদৰ জীৱমণ্ডল সংৰক্ষণ কৰাৰ পৰামর্শ প্রদান কৰে। এই চিলিকা ৰক্ষা আন্দোলন হৈছে উদ্যোগিক জলজ সংস্কৃতিৰ বিৰুদ্ধে কৰা এক অভিযানৰ অংশ। স্থানীয় মৎস্যজীৱিসকলৰ প্রতিবাদৰ বাবে, চিলিকা বিল, ২০১১ (মৎস্যপালন নিয়ন্ত্রণ) ১০ বছৰৰ বাবে পিছপৰা আছিল। এই বিলখন ২০০১ চনত গ্রহণ কৰা হৈছিল। এই বিল অনুসৰি চিলিকা হ্রদত অপৰম্পৰাগত মাছমৰা প্রক্রিয়া প্রচাৰৰ বাবে বে-আইনী মিছা মাছ খেতিয়কসকলক আইনী মর্য্যদা প্রদানৰ ব্যৱস্থা গ্রহণৰ বিষয় উল্লেখ আছিল। বর্তমানলৈকেও, এই সমস্যাৰ উপযুক্ত সমাধান ওলোৱা নাই। দুই দশক পূর্বৰ এই সমস্যাৰ ৰূপ এতিয়াও একেই আছে। স্থানীয় খেতিয়ক তথা মৎস্যজীৱিসকলে আজিও জীৱিকাৰ বাবে সংগ্রাম কৰিবলগীয়া হৈ আছে। যাৰ ফলস্বৰূপে, পৰিৱেশ প্রদূষিত হৈ আহিছে আৰু প্রতিবাদসমূহে গুৰুত্ব লাভ কৰাত ব্যর্থ হৈছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৭ ঃ চিলিকা ৰক্ষা আন্দোলন আনুষ্ঠানিকভাৱে কোনজন ব্যক্তিয়ে সূচনা কৰিছিল?

.....

.....

৩.৮ নর্মদা ৰক্ষা আন্দোলন (Narmada Bachao Andolan)

১৯৮৬ চনত, আৰম্ভ হোৱা নর্মদা ৰক্ষা আন্দোলন হৈছে সর্ববৃহৎ আৰু ক্ষমতাসম্পন্ন গণ আন্দোলন। এই আন্দোলনৰ সূত্রপাত হৈছিল নর্মদা নদীৰ ওপৰত হোৱা এক বৃহৎ নদীবান্ধ নির্মাণৰ বাবে। নর্মদা নদী হৈছে ভাৰতবর্ষৰ পশ্চিমমুখী সর্ববৃহৎ নদী। এই নদীয়ে স্থানীয় লোকৰ পৰা ভিতৰুৱা অঞ্চললৈকে ভিন্ন সংস্কৃতি আৰু পৰম্পৰা বিশিষ্ট দলৰ লোকক সমর্থন কৰি আহিছে। চর্দাৰ ডনাৰোবৰ নদীবান্ধ আৰু নর্মদা সাগৰৰ প্রস্তাৱিত পৰিকল্পনাই ২৫০,০০০ সংখ্যক লোকৰ বসতি স্থল অনিষ্ট কৰাৰ সম্ভাৱনা আছিল। সেয়েহে এই সকল লোকৰ পুনঃবসতি বাবে এক বৃহৎ কাজিয়াৰ সূত্রপাত হৈছিল।

এই নদীবান্ধটো বহুকোটি টকীয়া এক প্রকল্প, যিটোৱে ভাৰত চৰকাৰক বহু সংখ্যক খাজনা দিবলৈ সক্ষম হ'ব। ভাৰতবর্ষৰ ইতিহাসত, নর্মদা উপত্যকা উন্নয়ন পৰিকল্পনা হৈছে এক অতি গুৰুত্বপূর্ণ প্রস্তাৱিত আৰু প্রতিদ্বন্দ্বিতাপূর্ণ পৰিকল্পনা। এই প্রকল্পৰ সমর্থকসকলৰ বিশ্বাস অনুযায়ী এই প্রকল্পই ১৪০০ এম. ডব্লিউ শক্তি আৰু ৪০ মিলিয়ন লোকৰ বাবে বিশুদ্ধ খোৱা পানী উৎপাদন কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব। কিন্তু, প্রতিবাদকাৰী সকলৰ মতে, এই প্রস্তাৱিত হাইড্র

প্রকল্পই অৰণ্য আৰু কৃষি এলেকাসমূহ ধ্বংসকৰি, মানুহৰ জীৱন আৰু জীৱ বৈচিত্রতাক হানি কৰিব। ইয়াৰোপৰি, এই প্রকল্পই বহু সংখ্যক লোকৰ জীৱিকা কাঢ়ি ল'ব।

এই আন্দোলনৰ নেতৃত্ব বহন কৰা এজন বিশিষ্ট নেতা হৈছে— মেধা পাটকাৰ। বর্তমান সময়ত, এই আন্দোলন আন্তঃৰাষ্ট্রীয় প্রতিবাদলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে। এই প্রকল্পৰ ভয়াবহতাৰ প্রতি, জনসাধাৰণক সচেতন কৰিবলৈ প্রতিবাদকাৰীয়ে বিভিন্ন পন্থাৰ অৱলম্বন কৰিছিল, যেনে— গণ মাধ্যম , অনশন, গণযাত্রা, ৰেলীৰ লগতে প্রামাণিক চলচিত্রৰ প্রদর্শনী ইত্যাদি উল্লেখযোগ্য। এই প্রতিবাদ শান্তিপূর্ণ হোৱাৰ সত্বেও, প্রতিবাদকাৰীসকলক 'পুলিচে অত্যাচাৰ, লাঠি চার্জ কৰাৰ লগতে গ্রেপ্তাৰো কৰিছিল। এই আন্দোলনৰ এক প্রধান উদ্দেশ্য আছিল প্রকল্পটিৰ পৰা ঋণ উঠাই ল'বলৈ বিশ্ব বেংকক হেঁচা প্রদান কৰা।

স্বাধীনতা লাভ কৰাৰ পিছত, জৱহৰলাল নেহৰুয়ে ৰাষ্ট্রীয় উন্নয়নৰ বাবে এই নদীবান্ধৰ বাবে ধনাত্মক মনোভাৱ প্রদর্শন কৰিছিল। ১৯৭৮ চনত, নর্মদা উপত্যকা উন্নয়ন প্রকল্পটো, নর্মদা জল বিসংবাদ বিচাৰ সভাৰ দ্বাৰা অনুমোদিত হৈছিল যাৰ ফলস্বৰূপে, ৩০ টা বৃহৎ নদীবান্ধ, ১৩৫ মধ্যমীয়া নদীবান্ধ আৰু ৩০০০ টা ক্ষুদ্র নদীবান্ধ নির্মানে অনুমোদন লাভ কৰিছিল। এই সকলোবোৰ নদীবান্ধৰ ভিতৰত আটাইতকৈ বিংসবাদপূর্ণ নদীবান্ধটোৱে হৈছে গুজৰাটৰ চর্দাৰ সৰোবৰ প্রকল্প। ১৯৮৫ চনত, স্থানীয় লোকৰ সৈতে আলোচনী নকৰাকৈয়ে বিশ্ব বেংকে এই নদীবান্ধক ৪৫০ মিলিয়ন ধন প্রদানৰ চুক্তিৰে সমর্থন প্রদান কৰিছিল। ১৯৮৭ চনত, এই নদীবান্ধৰ নির্মাণ কার্য্য আৰম্ভ হৈছিল আৰু স্থানীয় লোকসকলৰ পুনঃবাসৰ প্রক্রিয়াৰে তেওঁলোকক প্রীতি প্রদর্শন কৰা অন্যায় প্রকাশিত হৈছিল পুনঃবাসৰ বাবে স্থানীয় লোকসকলে বিভিন্ন সমস্যাৰ সন্মুখীন সন্মুখীন হ'বলগীয়া হৈছিল। যেনে — পুনঃনির্মানৰ বাবে অপর্য্যাপ্ত মাটি, বসতিৰ অৰাজকতা, নিম্ন মানদণ্ডৰ দৈনন্দিন জীৱনত প্রয়োজন হোৱা সুবিধা ইত্যাদি।

ইয়াৰ ফলস্বৰূপে, স্থানীয় প্রতিবাদকাৰী আৰু পৰিৱেশীয় কর্মীসকলে বেচৰকাৰী সংস্থা সমূহৰ এক সংঘ গঠন কৰিছিল। এই সংস্থাসমূহে ১৯৮৩ চনত সংঘবদ্ধ হৈ নর্মদা ৰক্ষা (বচোৱা) আন্দোলনৰ পাতনি মেলে। এই আন্দোলনৰ মূল নেতা আছিল মেধা পাটকাৰ। তেওঁ ১৯৮৫ চনৰ পৰাই এই নদীবান্ধৰ বিৰুদ্ধে প্রতিবাদ সাব্যস্ত কৰি আহিছে —

এই আন্দোলনে প্রত্যক্ষভাৱে নদীবান্ধ নির্মাণৰ বিৰুদ্ধে প্রতিবাদ কৰিছিল আৰু বিকাশৰ বিকল্প পদ্ধতিৰ প্রস্তাৱ আগবঢ়াইছিল যেনে — পানী সংগ্রহ বা ৰক্ষাৰ বাবে বিকেন্দ্রীভূত পদ্ধতি। এই আন্দোলনৰ প্রতিবাদকাৰীসকলে গৃহহাৰা হোৱা হাজাৰ হাজাৰ লোকৰ দায়বদ্ধতা ল'বলৈ বিশ্ব বেংকক দাবী জনাইছিল। কর্মীসকলে খাজনা প্রদানত অস্বীকাৰ কৰাৰ লগতে, সেই গাওঁসমূহৰ ভিতৰত যিকোনো চৰকাৰী কর্মীৰ প্রৱেশ নিষিদ্ধ কৰিছিল। লৰী উডাল নামৰ পৰিৱেশীয় প্রতিৰক্ষা নিধিৰ ব্যক্তি এজনে চর্দাৰ সৰোবৰ নদীবান্ধৰ নিৰিক্ষন কৰিবলৈ আমেৰিকান যুক্তৰাষ্ট্রৰ মহাসভা কমিটি এখনৰ সৈতে কাম কৰিছিল, য'ত মেধা পাটকাৰক ১৯৮৯ চনত এই নদীবান্ধৰ বিৰুদ্ধে সাক্ষী হিচাপে নিয়োগ কৰা হৈছিল। এই পৰিৱেশীয় প্রতিৰক্ষা নিবিৰ সৈতে কাম কৰাৰ উপৰিও এই আন্দোলনে আন বিভিন্ন সংগঠনৰ সৈতে কাম কৰিছিল। সেই সমূহৰ ভিতৰত— মানৱ

অধিকাৰ সংগঠন, পৰিৱেশীয় সংগঠন, সংহত সংগঠন যেনে — নর্মদা আন্তঃৰাষ্ট্রীয় ক্রিয়া কমিটি, পৃথিৱীৰ বন্ধু (Friends on Earth) আৰু জাপানৰ সমুদ্রপাৰৰ অর্থনৈতিক সমবায় নিধি।

১৯৮৯ চনত, আন এজন বিখ্যাত সামাজিক কর্মী আৰু নৈতিক দলপতি, বাবা আমতেয়ে মধ্যপ্রদেশত ৬০,০০০ লোককলৈ নদীবান্ধ বিৰোধী প্রতিবাদ সাব্যস্ত কৰিছিল। ইয়াৰ এবছৰ পিছত অর্থাৎ ১৯৯০ চনত হাজাৰ হাজাৰ লোকে নদীবান্ধৰ বাঢ়ি অহা পানীত ডুব যোৱাৰ ভয় দেখুৱাই বহুৱানী চহৰলৈ পদযাত্রা কৰিছিল। তেওঁলোকৰ এই প্রতিবাদৰ শ্লোগান আছিল "কোনো লৰচৰ নহয়, নদীবান্ধ হ'ব নোৱাৰে"।

১৯৯০ চনৰ মে মাহত ২০০০ জন ব্যক্তিক লৈ প্রধানমন্ত্রী ভি.পি সিংহৰ নতুন দিল্লীস্থিত ভৱনৰ সন্মুখীত ৫ দিনযোৱা ধর্মঘটৰ আয়োজন কৰিছিল আৰু অৱশেষত এই নদীবান্ধ সম্পর্কে পুনৰ বিবেচনা কৰিবলৈ প্রধানমন্ত্রীক বাধ্য কৰাইছিল। ১৯৯০ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহত, ছয়- সাতজন ব্যক্তিৰ নেতৃত্বত ৫০০০ ৰ পৰা ৬০০০ লোকে ১০০ কি.মি পদযাত্রাৰ আৰম্ভ কৰিছিল। এই পদযাত্রাত মেধা পাটকাৰৰ ভূমিকা উল্লেখনীয় আছিল। এই প্রতিবাদী লোকসকলক গুজৰাটী পুলিচে বাধা প্রদান কৰিছিল আৰু প্রতিবাদকাৰী সকলৰ সৈতে হোৱা বিৰোধ এক সপ্তাহলৈ অব্যাহত আছিল। পদযাত্রাত অংশকাৰী সকলক আহত কৰাৰ লগতে গ্রেপ্তাৰো কৰা হৈছিল আৰু বহুতো প্রতিবাদকাৰীকে ট্রাক সমূহত টানি লৈ বহু দূৰলৈ লৈ যোৱা হৈছিল।

১৯৯১ চনৰ জানুৱাৰী মাহৰ, ৭ তাৰিখে, সাঁতজনীয়া এক দলে অনির্দ্ধাৰিত অনসন আৰম্ভ কৰিছিল। এই প্রতিবাদসমূহে আমেৰিকাৰ ৱাচিংটনবাসীৰ দৃষ্টি আকর্ষন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। যাৰ পৰিণতি স্বৰূপে বিশ্ব বেংকে চর্দাৰ সৰোবৰ প্রকল্পৰ ওপৰত স্বকীয় নিৰীক্ষণ কৰাৰ মতপ্রকাশ কৰিছিল। বিশ্ববেংকৰ ইতিহাসত পোনপ্রথম বাৰৰ বাবে, সাধাৰণ মানুহৰ প্রতিবাদে বিশ্ব নীতি গ্রহণৰ ক্ষেত্রত প্রভাৱ পেলাবলৈ সক্ষম হৈছিল।

১৯৯১ চনৰ, ২৮ জানুৱাৰীত, অর্থাৎ সম্পূর্ণ ২২ দিন পিছত, অনশনকাৰীসকলে তেওঁলোকৰ অনশনৰ অন্ত পেলাইছিল। কিন্তু নর্মদা ৰক্ষা আন্দোলনৰ আন্দোলনকাৰী সকলে চর্দাৰ সৰোবৰ নদী বান্ধৰদ্বাৰা ডুব নোযোৱাকৈকে সেই গাওঁত থকাৰ দাবী জনাইছিল। ইয়াৰ প্রত্যুৎৰত ভাৰত চৰকাৰে মেধা পাটকাৰ আৰু অন্যান্য প্রতিবাদ কর্মীসকলক বাৰিষা সময়ছোৱাত গাওঁত প্রৱেশ কৰাত নিষিদ্ধ কৰিছিল আৰু গাওঁবাসীসকলক যিকোনো ধৰণৰ প্রতিবাদ গ্রহণৰ পৰা বিৰত থাকিবলৈ আদেশ দিছিল। নর্মদা ৰক্ষা আন্দোলনৰ সমর্থকসকলে এই নিষেধাজ্ঞা অৱজ্ঞা কৰিছিল, ফলস্বৰূপে বাৰিষা মাহত, বহু শতাধিক লোকক গ্রেপ্তাৰ কৰা হৈছিল। এই প্রতিবাদক বর্ষা সত্যাগ্রহ হিচাপে নামাকৰণ কৰা হৈছিল। নদীবান্ধৰ ফলত বাঢ়ি অহা পানী গাওঁবাসীৰ ঘৰত প্রৱেশ কৰা হেতুকে শতাধিক লোকে তেওঁলোকৰ গৃহস্থানৰ পৰা আতৰি যাবলৈ অস্বীকাৰ কৰিছিল। ফলস্বৰূপে পুলিচে তেওঁলোকক শাৰীৰিক বলেৰে টানি, বৈ অহা জলমগ্ন এলেকাৰ পৰা লৈ আহিছিল। এই প্রক্রিয়াৰে তেওঁলোকে প্রতিবাদ ৰোধ কৰাৰ প্রয়াস কৰিছিল।

১৯৯২ চনত, 'মানৱ অধিকাৰ অনুসন্ধানৰ প্রতিবেদন অনুসৰি প্রতিবাদৰ ফলস্বৰূপে

স্বেচ্ছাছাৰী গ্ৰেপ্তাৰ, বে-আইনী আটক, মাৰপিট, ধৰ্ষণ আৰু অন্যান্য শাৰীৰিক নিৰ্যাতনসমূহ বাঢ়ি গৈছিল। কিছুমান প্ৰতিবেদনে প্ৰকাশ কৰা অনুসৰি ভাৰতীয় আৰক্ষীয়ে বলপূৰ্বক পুনঃবাসনৰ সময়ছোৱাত বহুতো লোকক গুলিয়াই হত্যা কৰিছিল। অন্যান্য বেচৰকাৰী সংস্থাসমূহে নৰ্মদা আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মানৱ অধিকাৰ কক্ষ গঠনৰ হকে কাম কৰিছিল। এই কক্ষই ৪২ টা ভিন্ন পৰিৱেশীয় আৰু পৃথিৱীৰ ১৬ খন দেশক প্ৰতিনিধিত্ব কৰা মানৱ অধিকাৰ বেচৰকাৰী সংস্থাৰ সমৰ্থন লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

মোৰছ আয়োগ অৰ্থাৎ বিশ্ব বেংকৰ স্বাধীন প্ৰাণীবিক্ষণে ১৯৯২ চনৰ জুন মাহত ইয়াৰ প্ৰতিবেদন বহিগত কৰে। এই প্ৰতিবেদনে বেংকৰ নিজস্ব নীতি উলংঘা কৰাৰ কথা প্ৰকাশ কৰি, পুনঃবাসন অনুষ্ঠান আৰু পৰিৱেশীয় মূল্যায়নৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰচণ্ড পৰিৱৰ্তন সাধন কৰিবলৈ পৰামৰ্শ প্ৰদান কৰিছিল। ইয়াৰ পৰৱৰ্তী সময়ছোৱাত, পৰিৱেশ কৰ্মীসকলে বিশ্ব বেংকৰ সভাপতি, লেৱিথ প্ৰেইনলৈ এখন মুকলি চিঠি লিখিছিল, যিখন লণ্ডনৰ ফাইনেনচিয়েল টাইমছ'ত (Financial Times) সম্পূৰ্ণ এটা প্ৰস্তাৱ বিজ্ঞাপন ঘোষণা হিচাপে প্ৰকাশিত হৈছিল। এই বিজ্ঞাপনে সতৰ্ক কৰি দিছিল যে যদি বেংকে চৰ্দাৰ সৰোবৰ নৰ্দীবান্ধৰ নিধি প্ৰদানৰ সিদ্ধান্তটো প্ৰত্যাখ্যান নকৰে, তেতিয়া বেংকৰ পৰা লোৱা চৰকাৰী নিধিৰ প্ৰক্ৰিয়াটো বন্ধ কৰিবলৈ বেচৰকাৰী সংস্থাসমূহে আন এক অভিযানৰ সূচনা কৰিব। এই সিদ্ধান্তক ২৫০ টা বিভিন্ন বেচৰকাৰী সংস্থা আৰু ৩৭ খন দেশৰ সন্মিলনীয়ে অনুমোদন জনাইছিল। একেধৰণৰ প্ৰতিবাদী কাৰ্য্যসূচী ৱাচিংটনটো কৰ্মী সকলে সাব্যস্ত কৰিছিল আৰু এই প্ৰতিবাদৰ বিষয়ে "নিউয়োৰ্ক টাইমছ"ত প্ৰকাশিত হৈছিল। ১৯৯৩ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত নৰ্মদা উপত্যকাত, জনতাৰ গণভোটে (Peoples Referendrum) বলপূৰ্বক পুনঃবাসৰ বিৰুদ্ধে, ২২,৫০০ পৰিয়ালক সংগঠিত কৰে।

নৰ্দীবান্ধৰ সেই স্থানত নৰ্মদা ৰক্ষা আন্দোলনে উন্নীত শুকান কৃষি ব্যৱসায়ৰ প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি, শক্তি আৰু জলকৌশলৰ দাবী জনাইছিল। এই দাবীৰ আঁৰৰ আন ভিত্তিসমূহ আছিল জল বিভাজকৰ বিকাশ, ক্ষুদ্ৰ নৰ্দীবান্ধ, জলসৱৱবাহ আৰু খোৱা পানীৰ আঁচনি আৰু নৰ্দীবান্ধসমূহৰ উন্নত সক্ষমতা আৰু প্ৰয়োগ। আন্দোলন আৰু উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মধ্যৱৰ্ত্তীতাৰ জৰিয়তে, দীৰ্ঘদিনীয়া এই সংগ্ৰাম শেষত, বিজয় লাভ কৰিছিল কিয়নো নৰ্মদা উপত্যকাত এই নৰ্দীবান্ধৰ নিৰ্মাণ কাৰ্য্য বন্ধ হৈছিল। এই আন্দোলনে, বৃহৎ ৰাশি প্ৰদান কৰা বিশ্ব বেংকক বাধ্য কৰাবলৈ সক্ষম হৈছিল। পৰিৱেশীয় বশ্যতা প্ৰতিবেদন অনুসৰি পৰিৱেশৰ লগত চতুৰালি কৰা লোকসকলক পোহৰলৈ আনিছিল, লগতে পুনঃবাসৰ ক্ষেত্ৰত সংঘটিত দুৰ্নীতিসমূহ ন্যায়িক অনুসন্ধানলৈ গৈছিল। এই নৰ্দীবান্ধ এলেকাত ২ লাখতকৈও অধিক লোকে বাস কৰিছিল যি সকলৰ অধিক সংখ্যকৰে জীৱিকা আছিল কৃষি আৰু উদ্যান পালন। ইয়াৰ উপৰিও এলেকাৰ বহু সংখ্যক মাটিত , মন্দিৰ, মছজিদ, গছ, বিদ্যালয়, গৃহ ইত্যাদিয়ে আৱৰি আছিল। নৰ্দীবান্ধৰ দ্বাৰা সৃষ্টি হ'ব পৰা বৃহৎ সংখ্যক লোকৰ জীৱন ধ্বংস আৰু স্থানচ্যুতিৰ বিৰুদ্ধে এই আন্দোলনে বিভিন্ন অৱলম্বন গ্ৰহণেৰে পৰিচালনা কৰাত সক্ষম হোৱাৰ লগতে ন্যায়িক আৰু বিধায়িনী দিশত অভিযান সাব্যস্ত কৰাত বিশেষ পাৰদৰ্শিতা প্ৰদান কৰিছিল। ইয়াৰোপৰি এই আন্দোলনে

সেই অঞ্চলৰ বিশেষভাৱে প্ৰভাৱিত লোক সকলৰ অধিকাৰৰ বাবে যথেষ্ট সংগ্ৰাম কৰিছিল।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন ৮ ঃ নৰ্মদা ৰক্ষা আন্দোলনত কোনে নেতৃত্ব বহন কৰিছিল ?

.....

.....

৩.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- জনতাৰ মাজত পৰিৱেশীয় সচেতনা সৃষ্টিক ৰাঠো যথেষ্ট প্ৰয়োজনীয়। পৰিৱেশৰ প্ৰতিৰক্ষা অবিহনে মানৱ জাতি জীয়াই থকাটো অসম্ভৱ। বিভিন্ন পৰিৱেশ কৰ্মীৰ সকলে সূচনা কৰা বিভিন্ন পৰিৱেশীয় আন্দোনৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল আমাৰ প্ৰকৃতিৰ আৰু আমাৰ ভৱিষ্যতৰ সংৰক্ষণ।
- আমি এই অধ্যায়ত বিভিন্ন আন্দোলনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিলোহক। সকলো আন্দোলনৰে নিজস্ব কিছুমান বৈশিষ্ট্য আৰু উদ্দেশ্য আছে পৰিৱেশ সংৰক্ষনৰ বাবে পৰিৱেশ কৰ্মী সকলে বিভিন্ন পদ্ধতি অৱলম্বনেৰে উদ্দেশ্য আহৰণৰ প্ৰয়াস কৰিছিল।
- আন্দোলনসমূহে গ্ৰহণ কৰা পদক্ষেপ সমূহে আমাক আমাৰ চাৰিওফালে আঁৱৰি থকা পৰিৱেশ ৰক্ষণাবেক্ষণ দিবলৈ আৰু অন্যায়ৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিবাদী শব্দ ব্যৱহাৰ কৰাৰ ধাৰণা প্ৰদান কৰে। পৰিৱেশৰ স্বাৰ্থ ৰক্ষাৰ বাবে কিদৰে বিভিন্ন শান্তিপূৰ্ণ কৰ্ম আঁচনি গ্ৰহণ কৰিব পাৰি তাৰ জ্ঞান প্ৰদান কৰে।
- এই আন্দোলনসমূহৰ প্ৰভাৱ সমূহৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰাটো অতি জৰুৰী দেখিবলৈ পোৱা গৈছে যে কোনো আন্দোলন সহজ নাছিল। লক্ষ্য আহৰণৰ বাবে কৰ্মী সকলে চৰম পৰ্য্যায়ৰ সংগ্ৰামত লিপ্ত হ'বলগীয়া হৈছিল। কিন্তু তেওঁলোকৰ দৃঢ়তাই তেওঁলোকৰ পবিত্ৰ উদ্দেশ্য আহৰনত সফলতা প্ৰদান কৰিছিল।